

IZIDOR KRŠNJAVI I GRADNJA NOVE CRKVE NA ŠIROKOM BRIJEGU

Szabo, A.

Sažetak: Na temelju analize sadržaja korespondencije fra Didak Buntić - Izidor Kršnjavi, autorica najprije utvrđuje da je fra Didak imao veliko povjerenje u stručnost Kršnjavija u pogledu gradnje crkve u čast uznesenja Marijina na Širokom Brijegu, također i u pitanjima njezinoga ukrašavanja. Utvrđuje i činjenice da je Kršnjavi u cijelosti odgovorio na Didakova očekivanja i štoviše financijski pomagao gradnju crkve. Osim toga gradnju crkve pomogli su zagrebački nadbiskupi i drugi hrvatski biskupi, ali i cijeli hrvatski vjernički narod.

Ključne riječi: Izidor Kršnjavi, nova crkva, Široki Brijeg.

Podatci o autorici: dr. sc. Szabo, A.[gnezda], Nehajska 22/V, 10000 Zagreb, Hrvatska, agneza.szabo@zg.htnet.hr

IZIDOR KRŠNJAVI AND THE CONSTRUCTION OF THE NEW CHURCH IN ŠIROKI BRIJEG

Szabo, A.

Abstract: On the basis of analysis of the contents of correspondence between father Didak Buntić and Izidor Kršnjavi, the author first establishes that father Didak had a great confidence in Kršnjavi's expertise regarding the construction of the church devoted to Mary's Assumption in Široki Brijeg, as well as in questions of its decoration. She also establishes facts that Kršnjavi fully met Didak's expectations and moreover financially helped the construction of the church. In addition, archbishops of Zagreb, as well as other Croatian bishops, but also the entire Croatian population of believers, supported the construction of the church.

Key words: Izidor Kršnjavi, new church, Široki Brijeg.

Author's data: Ph. D. Szabo, A.[gneza], Nehajska 22/V, 10000 Zagreb, Croatia, agneza.szabo@zg.htnet.hr

Uvod

Na temelju relevantne povijesne građe, odnosno korespondencije fra Didak Buntić - Izidor Kršnjavi, koja je u najnovije vrijeme i objavljena, te relevantne literature, a potom i javnih glasila, saznajemo da se gradnju reprezentativne bazilike u čast uznesenja blažene Djevice Marije na Širokom Brijegu godine 1905. našla u rukama sposobnoga fra Didaka Buntića, koji je obnašao visoke i odgovorne službe u Franjevačkome redu, a neko vrijeme bio i profesor grčkog jezika na širokobriješkoj gimnaziji. On je također znao ne samo nadzirati i voditi poslove gradnje bazilike nego i za nju pridobiti brojne suradnike i donatore.

Među istaknutim donatorima, ali i svojevrsnim suradnicima gradnje jest i velikan hrvatske povijesti i kulture Izidor Kršnjavi, ranije oportuni predstojnik odjela za bogoštovlje i nastavu (školstvo), u vladi bana Khuen-Héderváryja. Međutim u doba gradnje bazilike Kršnjavi je istaknuti kulturni i javni djelatnik u Hrvatskoj, ali kao takav i poznat diljem Europe i svijeta. Upravo je on, dakle Izidor Kršnjavi, jedan od onih ljudi koji se smatraju prijateljem i uskim suradnikom fra Didaka Buntića u procesu gradnje bazilike kako u financijskom tako još više u stručnom umjetničkom smislu.

Izidor Kršnjavi, autoportret (?) u vitraju sv. Franje na Širokom Brijegu

Suradnja fra Didaka Buntića i Izidora Kršnjavija

Identificirana korespondencija fra Didak Buntić – Izidor Kršnjavi, koja se čuva u Hrvatskom Državnom arhivu u Zagrebu, i na koju je prije nekoliko godina upozorio, a sada i u potpunosti objavio prof. dr. fra Andrija Nikić¹ pomno svjedoči da je fra Didak Buntić primao od Kršnjavija ne samo određene financijske potpore za gradnju bazilike u čast uznesenja Marijina nego je u njega tražio i dobivao stručnih savjeta u pogledu izvođenja gradnje. Riječ je o 23 pisma koja je svojom rukom napisao fra Didak Buntić Izidoru Kršnjaviju, i to

¹ Dr. fra Andrija Nikić danas je najbolji poznavatelj života i djela fra Didaka Buntića. U više svojih knjiga on je već objavio korespondenciju fra Didak Buntić-Iso Kršnjavi s navodima inventara u Državnom arhivu u Zagrebu, pa ih stoga ovdje ne smtram potrebnim ponavljati.

u razdoblju između 1909. i 1918. godine s obiljem raznovrsnih, ali i dragocjenih podataka, također i u pogledu gradnje bazilike. U gotovo 21 pismu fra Didak izvješćuje Kršnjavija i pita ga savjet o detaljima gradnje bazilike, koju je vodio renomirani građevni savjetnik Josip Vancaš,² zatim unutrašnjem izgledu bazilike, potpornim stupovima, primljenim darovima, broju prozora, izgledu vitraja te komu će oni biti posvećeni i koje će napise imati, zatim postavljanju kipova, o financijskim doprinosima zagrebačkog nadbiskupa Jurja Posilovića,³ a potom i njegova nasljednika dr. Antuna Bauera⁴, te još dvojice pomoćnih biskupa: Bili su to Blaž Švinderman, biskup i prior vranski, i đakovčki biskup

Ivan Krapac, a kasnije i drugi suradnici i donatori gradnje.

Međutim, prije nego što se opširnije osvrnem na sadržaj korespondencije Didak - Kršnjavi, koja je i temelj ovog rada, smatram potrebnim najprije istaknuti svjedočanstvo koje je o fra Didaku napisao sam Izidor Kršnjavi,⁵ i to u povodu smrti fra Didaka Buntića 3. veljače 1922. Riječ je o naknadno pronađenom rukopisu koji je u ostavšini pokojnoga Izidora Kršnjavija pronašla njegov supruga Štefa Kršnjavi, i koji je ona dala prvi put objaviti u časopisu *Hrvatska straža* 1935. godine.⁶ Ustvari, ona je pronađeni rukopis predala u prijepisu direktoru Hrvatske straže dr. Janku Šimraku⁷ s molbom da ga u istome glasilu objavi "uoči 8. obljetnice smrti dra Isidora Kršnjavija, a 12 smrti fra Didaka."⁸

- 2 Josip Vancaš (1859.-1832.), arhitekt, zborovođa i organizator glazbenog života... Izveo niz crkava i javnih zgrada u Zagrebu, manje u Ljubljani, a na poziv prvog vrhbosanskog nadbiskupa dolazi u Sarajevo, gdje je izveo katoličku katedralu u čast Srca Isusova, biskupsku rezidenciju i sjemenište, ali i niz drugih javnih zgrada. Suradivao je i sa fra Didakom na izgradnji bazilike na Širokom Brijegu.
- 3 Zagrebački nadbiskup Juraj Posilović (1834.-1914.) proslavljeni je mecena i dobrotvor hrvatskoga naroda kako u Hrvatskoj tako i u Bosni i Hercegovini.
- 4 Zagrebački nadbiskup dr. Antun Bauer (1856.-1937.) također je slijedio svoje prethodnike u pogledu donacija za potrebe hrvatskoga naroda kako u Hrvatskoj tako i u Bosni i Hercegovini.

- 5 Izidor (Iso) Kršnjavi (1845.-1927.), slikar, kulturni i javni djelatnik, smatra se u historiografiji i jednom od najkontroverznijih ličnosti svoga vremena.
- 6 Kršnjavi Izidor (Iso), Uspomene na fra Didaka Buntića, *Hrvatska straža*, 7/1935. , br. 27., str. 4-5.
- 7 Šimrak Janko (1883.-1946.) grkokatolički biskup i političar. Proučavao povijest crkvene unije u hrvatskim zemljama.
- 8 Ističem da je isti taj rukopis objavio, i to u povodu 15. obljetnice smrti fra Didaka u Obzoru fra Oton Knezović pod naslovom Uspomene na fra Didaka Buntića, *Obzor*, 77./1937., br. 26., str. 1.

Cijelome rukopisu Šimrak je dao naslov "Uspomene na fra Didaka Buntića. Napisao dr. I. Kršnjavi." Budući da je isti prijepis i vrlo dobar uvod u razumijevanje same korespondencije Didak - Kršnjavi, kao i o ulozi, osobito savjetodavnoj, koju je sam Kršnjavi imao u tijeku gradnje bazilike, donosimo ovdje isti prijepis u cijelosti kako glasi: "Kad je Otac Didak svoju crkvu gradio pisao mi je, ne bih li mu htio na ruku ići gledom na slikane prozore za njegovu crkvu. Ja sam se rado izjavio pripravnim, pa smo u tom poslu često pisali jedan drugomu. Ne poznavajući se lično sprijateljili smo se, te sam bio željan vidjeti ga.

Kad sam godine 1906. bio u Mostaru, pohodio sam pokojnoga biskupa O. Buconjića, pa sam s njime svake večeri sjedio na balkonu biskupske kuće. Imao sam prilike u tim dugim i čestim razgovorima vidjeti veličinu i dubljinu njegove duše i slušati, kako je hvalio nastojanje O. Buntića na Širokom Brijegu. Njegov tajnik, i taj sada već pokojni, O. Glavaš⁹ odvezao se jednoga dana sa mnom na Široki Brijeg da se sastanem s fra Didakom. Po imenu mi se nehotice bila stvorila kriva slika o njemu. Činilo mi se da ću naći starca Didaka, a kad tamo priđe nam u samostanski

vrt vitak, mlad franjevac, nasmijana lica i očiju, pa nas veselo pozdravi. Bio je onda profesor grčkoga jezika. Imao je baš sat. Da ga dugo ne bunimo i ne zadržimo, pošao sam s njim u razred, pa sam slušao kako mu đaci lijepo prevode i tumače klasike. Kad se svršila škola, pošli smo odmah, da vidimo crkvu. Još nije imala ni krova ni svoda, i tek su vanjski zidovi donekle bili gotovi. Zamolio sam, da mi pokaže planove. On mi pokaza svoj crtež i crtež građevnog savjetnika Vancaša, koji je predlagao neke promjene Didakove ideje. Vrlo me je zanimalo sasvim individualno shvaćanje Buntićevo. Crkva je građena od tvrdoga sivoga kamena u obliku starokršćanske bazilike. Pitao sam ga, otkuda mu taj lijepi materijal, a on me odvede u kamenolom, gdje je nekoliko mladića radilo.

A otkuda Vam ovi radnici?

O. Buntić se nasmija pa mi reče:

Eto, to su Vam naši mladi seljaci, koje sam izvještio za klesare.

Razgledavši sve te njihove radnje, fotografirao sam ih s O. Didakom. Žalibože nije mi fotografija uspjela. Šteta! Bila bi prava sredovječna kulturna slika, a na početku 20. stoljeća!

Obilazeći oko crkve vidio sam daščaru, u kojoj se Misa služila za vrijeme, dok se crkva gradila. Pred tom daščarom ležalo je mnoštvo plosnatoga

9 Bio je to fra Andrija Glavaš koji se često spominje u korespondenciji fra Didak-Buntić - Izidor (Iso) Kršnjavi.

kamenja, razređenoga po nekom sistemu. To su bile crkvene klupe za pobožni puk.

Upravo je bilo ganutljivo vidjeti sav taj primitivni namještaj, koji je sjećao na prvo doba kršćanstva. Ovo nijemo kamenje probudilo je moju maštu, pa sam u duhu vidio pobožnu općinu kako sluša Misu...

Upoznao sam tamo u franjevačkom samostnu i duhovitog humoristu 'Pustinjaka'.¹⁰ Želio sam, da sve, što je on napisao izda s komentarom izraza, nepoznatih izvan Hercegovine. Tim bi se hrvatski jezik uvelike obogatio. Fra Didak mi je obećao, da će sve skupiti i naći nekoga, tko će narodne izraze protumačiti. Nije dospio od velikoga drugoga posla. Ne bili tko drugi htio latiti se toga posla? Izdavač bi se lako našao.

Želja pokojnog moga prijatelja fra Didaka, da mu se crkva uresi slikanim prozorima, djelomice se ispunila. Biskupi Krapac i Švindermann dali su za crkvu na Širokom Brijegu načiniti dva prozora, a ja dva, na kojima je napisan moj prijevod "Pjesme sunca" što ju je spjevao sv. Franjo, komu čast i dika.

Iza kako sam fra Didaka pohodio na Širokom Brijegu, on mi je dolazio često u pohode, kad je u Zagrebu bivao, a mnogo mi je pisama napisao, koja sam

spravio. Što je u njima za javnost to ću Vam pomalo slati na štampanje. Ima u njima i za današnje dane poučnih mjesta. S njegova puta u Italiju i Francusku dobio sam razglednica, a posljednju nekoliko tjedana prije njegove nenadne smrti, kad se je sa zagrebačkim provincijalom O. Trohom¹¹ vozio na Široki Brijeg.

Nije tomu dugo, što me je posjetio u mojoj teškoj bolesti, - tko bi mislio da ću ja star i bolestan, njega čila i zdrava preživjeti."¹²

Sadržaj pisama Didak - Kršnjavi u pogledu gradnje bazilike

Kao što je spomenuto, ova "mnoga pisama" o kojima govori sam Izidor Kršnjavi danas se čuvaju u Državnome arhivu u Zagrebu. Riječ je o stručno identificiranoj korespondenciji pod naslovom fra Didak Buntić – Isidor Kršnjavi, na koju je, kako je spomenuto, u tijeku svojih znanstvenih istraživanja već ranije kao i u najnovijoj svojoj knjizi o fra Didaku upozorio dr. fra Andrija Nikić.¹³ Upravo na temelju spomenute

¹¹ Bio je to fra Mihael Troh.

¹² Ističem da o fra Didaku Buntiću postoji opsežna bibliografija. Vidjeti o tome u najnovijoj knjizi koju je upravo objavio fra Andrija Nikić, *Fra Didak Buntić Hrvatski i crkveni velikan*, Mostar 2004., Literatura o fra Didaku Buntiću, str. 619-642.

¹³ Izvor cit. ovdje u prethodnoj bilj. 12.

¹⁰ Bio je to fra Martin Mikulić.

korespondencije između obojice hrvatskih velikana, koja se odnosi na vrijeme između 1909. i 1918. godine – a pisma obiluju raznovrsnim ali i relevantnim podacima i, kako ćemo vidjeti, odnose se na tijek gradnje koju je vodio već spomenuti renomirani građevni savjetnik Josip Vancaš, zatim također i na detalje njezina ukrašavanja, unutrašnjeg izgleda te na postavljanje prozora, izgled vitraja, ukrašavanje oltara, kojih će biti sedam, postavljanje kipova, postavljanje potpornih stupova, itd. – saznajemo ne samo sadržaje korespondencije nego osobito djela i zasluge samoga Kršnjavija u procesu gradnje koju je, kako ćemo vidjeti, u dobroj mjeri nadzirao, pa i vodio sam fra Didak Buntić. Tu su i bilješke o primljenim darovima, tj. financijskim doprinosima, također i zagrebačkog nadbiskupa dr. Jurja Posilovića, a potom i njegova nasljednika, dr. Antuna Bauera, te vitrajima koji će upravo zbog toga biti posvećeni imenima svetaca koje oni nose, i tako redom. Osim toga, sva pisma fra Didaka Buntića koja je on onodobno slao Kršnjavome u pogledu gradnje kao i ukrašavanja crkve prožeta su i njegovom dubokom zahvalnošću za primljene darove, također i stručne savjete, ali i obećanim ili pak izvršenim molitvama i za samoga Isu Kršnjavoga.

Sve navedene činjenice također su i razlog da ćemo u nastavku ovoga rada pustiti samoga fra Didaka da nam govori što je i kako mu je, i na koje sve načine pomagao prijatelj Izidor Kršnjavi u kojeg je imao veliko povjerenje. Učinit ćemo to tako da ćemo u nastavku rada donijeti i sve odlomke iz Didakovih pisma Kršnjaviju koji izravno svjedoče ponajprije o Kršnjavijevoj ulozi i značenju u procesu gradnje bazilike i njenog ukrašavanja, ali i zauzetosti fra Didaka.

Pođemo li kronološkim redom sadržaja pisama obojice hrvatskih velikana, dakako onih koji se odnose na gradnju bazilike, onda je na prvome mjestu Pismo fra Didaka sa Širokoga Brijega upućeno Kršnjaviju 23. lipnja 1909., u kojemu on zahvaljuje Kršnjaviju na daru (ne kaže kojem) u ime svoje i svojih majstora, vjerojatno zidara koji su gradili baziliku, a također i Kršnjaviju na posjetu “kojim ste nas odlikovali i počastili.” U istome pismu fra Didak se zanimao i za Kršnjavijeve “dojmove nakon putovanja” u Bosnu i Hercegovinu.¹⁴

¹⁴ Kao što je već spomenuto, korespondenciju Didak:Kršnjavi objavio je dr. fra Andrija Nikić u više svojih djela. Stoga ovdje upozoravam na najnoviju njegovu knjigu cit. ovdje u bilj. 12 kao i poglavlje u istoj knjizi pod naslovom: Fra Didakov pisma dr. Isi Kršnjavome, str. 211-250. Autor je dao i sve potrebne kritičke komentare.

Slijedi potom pismo fra Didaka od 2. rujna 1909. u kojemu on Kršnjaviju, uz razne druge teme političkoga i socijalnoga sadržaja, iznosi također i svoju viziju nove crkve, koju je “već od početka zasnovao da bude simbol našega jedinstva.” Potom je nastavio: *Na nju dođe trobojni krov sjeverno pročelje resit (će) hrvatski grb, a unutarne od samostana grb našeg reda. Sedam kapela, dotično sedam oltara u znak sedmero braće i sedam hrvatski pokrajina pod jednim krovom. Visoki kameni stupovi ponos našega hrvatskoga naroda, a sve skupa čitava zgrada na pećinama, hridima na čvrstome i nepomičnome temelju, trajnost i neprolaznost našega kraljevstva i naroda.*¹⁵ Neka mi bude dopušteno spomenuti barem dio Didakova daljnega komentara, koji se doduše ne odnosi na gradnju crkve, a glasi: “Boli nas i žalosti kad gledamo raztrovanost i rascjepkanost hrvatski stranaka i političku nezrelost našega naroda (...)” A u novome pismu koje je fra Didak uputio Kršnjavome samo tri dana kasnije, to jest 5. rujna 1909. i koje je pretežno političke naravi, nalazimo na kraju istoga pisma i važnu rečenicu koja glasi: *U*

¹⁵ Činjenice navedene ovdje u bilj. 12 jesu razlog zašto tekstove pisane kursivom, a u kojima govori sam fra Didak o procesima i problemima gradnje bazilike, ali i o svojim naporima, ovdje još posebno ne potkrepljujem izvanim vrelima.

prilogu Vam šaljem mjere crkve koja je izuzevu tornjeva već dozidana. (Nema ih). Slijedi uobičajeni pozdrav.

Novim pismom u pogledu gradnje crkve fra Didak se javio gotovo četiri mjeseca kasnije, i to 1. siječnja 1910. Međutim pismo je, kako je već dobro primijetio fra Andrija Nikić, upućeno na vlasnika radionice u Zagrebu koja je izrađivala vitraje. Zbog njegove važnosti, ali i činjenice da pustimo neka nam fra Didak sam govori o tijeku gradnje i njezinim problemima, kao i dodatne činjenice što je sam fra Didak također napisao da se ovo pismo pokaže i Kršnjaviju, donosimo isto pismo u cijelosti, kako glasi:

Cijenjena gospodo,

Evo Vam skica ili bolje reći mjera od prozora. Uzmite broj II pa mi za pokus napravite jedan prozor u vrijednosti od 120 kruna po prilici. Na njemu mora biti potpis “Darovao presvietli gosp. dr. Švinderman” oli don presv. gosp. biskup Švinderman.

Samo Vas na to napominjem da se neće moći prozori maltom oli cementom tvrditi nego bi morali imati mali željezni okvir jer je okolina prozora sva od jednog kamena, a faltz preuzak 3 cm, a 6 cm dubok.

Neka budu stakli dosta prozirni, svietli zato upotriebite većinom bielo ako je moguće onako kao u sabornici staklo.

Pod brojem III imate jednu ideju jer ne imam vremena crtati nego sam samo onako prostom rukom izčeprija.

Dobro bi bilo kad izradite nacrt da ga pokažete prie presvietlom gospodinu hoće li ga odobriti ili što primietiti kao i glede podpisa za mnijenje upitati. On stoji u neposrednoj blizini vaše radionice samo naprotivnoj strani.

Pozorno Vas ponovno cinim na silnu buru (sjevernjak) koji kod nas duva i kome su izborni naši prozori od crkve. Gožđa mreža sve skupa udesiti dakako. I gospodin presvietli dr. Kršnjavi kod vas će drugi dati raditi.

Sa štovanjem – Didak Buntić, Široki Brijeg 1.I. 1911.

Boje moraju biti izrazito žive, crvenilo i plavilo neka ne fali.

Dar presvietlog G/ospodina/ biskupa i priora vranskoga B. Švindermana.

U novome pismu što ga je fra Didak pisao Kršnjaviju dva mjeseca kasnije, to jest 7. veljače 1911. riječ je uglavnom o političkim prilikama u ondašnjoj Bosni i Hercegovini. Međutim, u zaključnome dijelu istoga pisma fra Didak najsrdačnije zahvaljuje Kršnjaviju na poslanome daru u iznosu od 50 kruna¹⁶ ovim riječima: *Ja Vam se presvietli ponovno najsrdačnije zahvaljujem, a u nedjelju ćemo*

*se sa narodom za Vas pomoljeti dragom Gospodu da Vam on plati na obadva svieta. A u samome zaključku istoga pisma stoje i ove Didakove rečenice: Što se tiče prozora ovdje Vam prilažem jednu skicu iz koje se jasno mogu razabrati dimenzije prozora. Neznam da li ima u Hrvatskoj kakova tvrtka koja se bavi tim zanatom? A u novome pismu od 26. lipnja iste 1911. godine fra Didak također zahvaljuje Isi Kršnjavome na novome daru od 40 kruna, u kojemu doslovno čitamo: *Fra Andrija Glavaš mi predao onih 40 kruna za crkvu, valjda Vam je i on javio. Ponovno Vam hvala i harnost moja i našeg puka budi izrečena. U pretprošlu nedjelju za Vas smo se Gospodu s 3 Očenaša i toliko zdravije Marija pomolili da Vam on uzvrati sa svojom milosti i darovima. A potom nastavlja: Od zagrebačkog staklara nedobi nikakove obavijesti. Do koji dan mislim ga sam potražiti. Tom prilikom nadam se da ću Vas moći posjetiti i s Vama se u više stvari posavjetovati ako i Vi nekrenete kamo na putovanje.**

Za nas je od osobite važnosti i novo fra Didakovo pismo Kršnjaviju od 28. rujna 1911. u kojemu ponajprije opširno iznosi svoja stajališta o političkim prilikama te nakon iskaza *Presretan sam da imam takova prijatelja i dobrotvora,*¹⁷

¹⁶ Ističem da je onodobno jedna kruna iznosila jednu jako dobro plaćenu nadnicu.

¹⁷ Naravno, fra Didak misli na Isu Kršnjavoga.

on prema kraju pisma govori i o svojim stavovima i željama u pogledu daljnjeg tijeka gradnje crkve, pa kaže: *Mene će jako veseliti ako Vi sami budete nadzirali izgradnju Vašeg prozora. I ja ću kod ti Vaših Švaba za pokus naručiti nekoliko komada. Svietle jasne boje i dosta prozirno staklo radi svietlosti, ko mi budu znali izvesti i ostat ću kod njih inače ću se morati drugome obratiti. Ja mislim samo ona tri prozora u vrh prezbiterija bogato i sa slikma izvesti, a ostale prozore što jednostavnije navlastito one u pokrajnim lađama, opet zbog svietla. Nego onaj uzorak što ste ga Vi presvijetli meni pokazali u Vašoj vili taj mi se jako sviđa i za dva mala od 60 cm promjera okna poviš vrata na zvonnicima i to kad bi se okrenula lica na van. To bi se na suncu krasno prelievalo i odsijevalo. Neznam jeli tu pravljen i onaj primjerak?*

Ovdje prilažem presvijetli jednu skicu od prozora dotično mjera za prozora.

Fotografija mi molim Vas liepo pošaljite bar deset komada ako Vi imate jer mnogi traže. A u prilogu istoga pisma stoji još i ova rečenica: Prozora ima 21, visina je svi jednaka, a širina 9 (devet) 100, a dvadeset 110 čista šupljina.

U novome pak pismu od 14. studenoga iste 1911. godine fra Didak piše Kršnjaviju o tijeku građevinskih radova u bazilici. Piše da je za boravka u Zagrebu

bio kod presv. Švindermana *i on me je tako ljubezno primio i tako se spravno odazvao da sam se čudio.* Te nastavlja: *Krapcu ću također pisati; i malko se s njime našaliti i ljudski mu zahvaliti.* A potom je zaključio: *Dobro je učinio što Vas glede izbora slike poslunuo nije, i meni je draže što je uzeo sv. Jozipa, a još bi mi draže bilo da je odabrao porođenje Isusovo gdje bi se onako i sv. Jozip isticao. Isto tako bi volio da dođe s druge strane glavne slike, mjesto sv. Frane navješćenje (annunciato) tako da bi se te tri glavne zgode iz života Marijina isticale, jer je to njezina crkva. No kad ste već naredili dobro je i neću pometati. Ako su ovo samo medalioni skupo Vam je taj novi slikar računao.*

Meni je Dedić i Koch poslao jedan nacrt i kazao da ste ga Vi odobrili a i meni se je (ako samo u naravi bude onako) dosta svidjeo kao prozor na lađama te sam dao da mi dva takova načini. Prozor Posilovića i Bauerov niesam još dao raditi. Ta dva bit će sa slikom: jedan sv. Jurja, a drugi sv. Ante. Vidjet ću kako će Marinković ote izvesti pa ću ga baš za njega sačuvati.

Sada upravo izvršujemo rozete od kamen na srednjoj lađi. Već ih je devet namješteno. Izgledaju vrlo liepo i krasno rese crkvu.

Samo šest dana kasnije, to jest 20. studenoga iste 1911. godine fra Didak

je pisao Kršnjaviju o Vancaševim risarijama i prozorima na bazilici. Pismo glasi:

Presvietli gospodine!

Kad mi pišete da sporazumno s Vama naručbe činim. Vrlo dobro! Ja ću se izdašno tom Vašom dobrotom poslužiti i sve preko Vas ukoliko niesam naručio naručiti, ali nemojte presvietli gospodine mene kriviti što Vam zadajem tim brige i posla za koje ću Vam dakako vječno zahvalan ostati.

Šaljem Vam ovdje nekoliko komada Vancaševe risarije. Prilično je vjerna i odgovara glavnome djelu, jer je po njemu i crtano. Iz ovog ćete se plana orientirati moći o broju i položaju prozora. U santuriju ih ima 9. Ovi su široki (razumim) čistu šupljinu (licht) 100 cm, dočim su u pobočnim lađama za 10 cm širi, dakle 110 cm (Licht).

Od devet prozora u svetištu vidi ih se sa vrata i uopće iz crkve samo tri i ta tri, moja je bila namisao liepo i dosta bogato izraditi, ostale pak prostorije, jer bi šteta bila novac toliki trošiti. Dakle, srednji prozor imao bi biti Švindermanov koji predstavlja Uznesenje Marijino, a druga dva Navješćenje i Porodjenje. Porođenje Krapac, a Navješćenje će naručiti neki drugi dobrotvor. Ja nebi Porođenje nikako dovodio u svezu sa sv. Franjom nego neka bi se sve tri te slike prikazivale čistu i samo dotičnu miste-

riju iz života Bl. D. Marije. Sv. Franjo što ga Vi radite i Sv. Anto što ćemo naručiti, neka budu simetrično rađene.

Drugi par jest sv. Jurje (Posilović koji je meni poslao već 300 kruna) i sv. Ilija naši odvjetnici, također simetrično. Sv. Franjo i sv. Anto imat će u Križu svoj oltar dakle i ovdje mogu dobro doći njihove slike na staklu zato neka budu ovi prozori (ova dva) 110 cm širina, a onih pet neka budu 100 cm široki za svetišta.

Tri prva kako kažem ne žaliti uresiti pa ako nebi isteklo ja bi nadodao što bi falilo. Nebi imao ništa protiv kad bi Posilović dao napraviti prozor Navješćenja.

Oni osam prozora u pobočnim lađama mislim neka bi bili bez slika samo nešto ornamentike. Od ovih osam sam žali Bože već nešto prije naručio 4 komada. Bit će simetrični i oni. Naručio sam također 2 za svetišta sv. Janja i sv. Kata.

U tom bi slučaju Oskara Patioreka bio sa slikom sv. Jurja.

U svemu sam ih dakle naručio 6 pa karkvi bili da bili, a ostale ću Vama i Vašem slikaru preporučiti, tj. $7+4=11$. Da sam znao za toga prije i da sam znao da bi se Vi presvietli toga tereta i brige poduzeli nebi ja tražio na drugoj strani slikara i majstora jer znam da će se pod Vašim ndzorom samo nešto lijepo i umjetno stvoriti.

One udubine Nische u Križu gdje će oltari morat ću otvoriti jer imamo malo

svietla, dakle tamo će doći Vaš i presvietloga Bauera dar, tj. sv. Franjo i sv. Anto gdje će biti jedan prema drugome i njihovi oltari. A ispod njihovi doći će oltari i slike sa prozorim sv. Ćirila i Metoda te sv. Ludovika i sv. Elizabete isto jedan prema drugome. U svemu će kako ćete vidjeti biti 7 oltara.

Žalibože nemam tlocrta, a nemam ga kad nacrtati no pobrinut ću se ako nađem gotov da Vam jedan i tlocrt u mjerilu napravim i pošaljem.

Žive izrazite boje u kojim prevladavaju naše narodne crven bijel plav!

Vama preporučam dakle prozore i crkvu, a Vas preporučam Gosp. Bogu neka Vas on čuva, a Nj. Presveta Mati naplati za Vaš trud.

Slijede političke vijesti i pozdrav.

I u slijedećim pismima ponovno prevladavaju političke teme, ipak u pismu od 9. prosinca 1911. u samome zaključku pisma nalazimo i ovu sažetu rečenicu: *Što se tiče prozora to ću pisati gosp. Marinkoviću¹⁸ da Vama s tim ne dosađujem.* U novome pismu 9. siječnja 1912. fra Didak piše Kršnjaviju o političkim prilikama u Hercegovini, ali i prozorima za baziliku, o kojima je rekao:

Marinkoviću sam poslao nekoliko pako grafija naših mnjenja za slike Porođenja i

kazao sam kako god Vi odredite da tako on napravi. Što mi pišete da bi moglo što priteći od svote darovatelja. Ako bi eventualno što priteklo molim Vas liepo presvietli gospodine da bi se upotriebili za slikanje onih triju luknja okna nad ona tri slikana prozora u prezbiteriju, od kojih Vam ovdje mjere navađam i skicu prilažem. Tu bi imalo doći: kruna, anđeli, Sv. Trojstvo, prema tome kakove će biti dalje slike na prozorim. Ona ću tri okna svakako dati slikati jer se i ona vide liepo iz lađe i sa vrata crkve.

Samo dva mjeseca kasnije, to jest 12. ožujka 1912. pisao je fra Didak Kršnjaviju i opet o prozorima za baziliku, i to u prvom dijelu pisma. Riječ je o opširnome pismu, koje glasi:

Presvjetli gospodine!

Što se tiče prozora dobio sam jedno pismo od tvrdke Dedić et Com.¹⁹ Da bi ga ja potpisao nu ja ga opremam Vama bez ikakova moga potpisa stavljajući u Vas presvjetli gospodine potpuno povjerenje. Što god Vi učinite, utanačite, odredite, potpišete to je meni sveto i nepromjenljivo. Samo Vam to opet javljam da sam od 9 prozora na sanctuariju dakle od 1 m širine dva prozora dobio, a ostaje ih 7 za Vaših slikara, isto tako od 8 prozora na lađama od 1.10 cm širine dobio sam 2, a 6 ih ostaje za firmu De-

18 Marinković, Ivan, stakloslikar (Budimpešta 1885. – Zagreb, 30. IX. 1947.

19 Radi se vjerojatno o renomiranoj tvrtki toga vremena u Zagrebu.

dić. Dakle $7+6=13$ prozora. Ova 4 prozora što sam ih od jedne bečke firme dobio prostiji su i stajat će po stranama.

Parovi su 2 a 2

Ovo sam Vam sve već prije pisao kad ste mi Vi preporučili da se ne naređuje kod razni firmi. Čuo sam i od one dvojice moji drugova da je Švindermnov prozor jako krasno ispao, npravno da me je to uvelike radovalo. Međutim ja Švindermanu neću ništa pisati dok prozori ne dođu. Toliko o prozorim.

Primjećujem još i to ako mi nebi mogli Dedić i drugovi ovog ljeta izraditi svih 13 da bi mi javili jer nebi mogo sa prozorim dalje od augusta čekati. Osim ona tri na vrhu svetišta te Vašega sv. Franje i sv. Ante ostali će biti dakako prostiji bez slika svetaca nego samo s bojama ukrašeni.

Nadbiskup nas je Bauer svojim doprinosom za konvict externista silno iznenadio tako da će ta zgrada nositi ime "Bauerianum" ili "Antonianum" a uz ovako povoljne građevne prilike kakve su kod nas može biti impozantna građevina. Tim je dakako nas i zadužio i jako pomogao jer smo mi Hercegovci vrlo siromašni. Čudimo se stoga i jako žalimo na Pazmanu (?) koji je kazao "Zašto da ih mi pomažemo, kad ne znadu šta će od novaca." Joj! Bože dragi! Il je zloba il pusto neznnje. On nas vazda mjeri bosanskim aršinom.

O prozorima za baziliku pisao je fra Didak Kršnjaviju i početkom lipnja iste godine, odnosno 3. lipnja 1912.

Presvjetli moj gospodine!

Glede crteža i tehnike to prepuštam Vašem iskustvu i Vašem ukusu. Boja nebi bila zelena kao na austrijskim čekovim oli kao na ovdje priloženoj kartici ili kako je na hrvatskim banovinskim svjedočbama. Meni se čini da bi grb trebalo malko ovjenčati vojvodskom krunom, što je i romski ili lovor vijencem da nebi izgledao šušast okrnjen. Figura lava isto kako ruku s mačem neka bi se prema naravi dotjeralo pošto ovdje izgleda jako primitivno i tehnički nedotjerano. Novac mi molim Vas lijepo sačuvajte, uzeo sam ga iz muzeja.

O istoj temi, kratko je pisao Kršnjaviju i 6. lipnja 1912. sljedeće: *Za prozore mi je Dedić piso. Kako će biti uskoro gotovi i kako će biti izloženi na umjetničkoj izložbi tamošnjoj što me jako veseli.*

O novim političkim prilikama, ali i svojoj bazilici u drugome dijelu pisma, fra Didak je pisao Isi Kršnjavome istom nakon završetka Balkanskih ratova, dakle 11. studenog 1913. Bilo je to i posljednje Didakovo pismo o bazilici i njezinoj gradnji upućeno Izidoru Kršnjaviju. Nastupio je, naime, Prvi svjetski rat (1914.-1918.), a nakon toga i nove veoma nepovoljne političke okol-

nosti. Donosimo stoga i ovaj odlomak u cijelosti:

Šaljem Vam prevjetli gospodine jednu fotografiju naše crkve za spomen na Široki brijeg i u znak moje duboke harnosti napram vaše presvjetlosti. Dakako, u sadanjem njezinom nedograđenom stanju nu kad se dogradi onda ću ako Bog da zdravlje dati jednu liepu sliku iste izraditi i vašoj presvjetlosti i to će biti nadam se na skoro jer sam dobio pomoć od jednog dobrotvornog društva. Radim međutim neprestano; čitavi sam brieg iza nje već ostranio i sravnio tako da crkva ostaje sad na jednom velikom i širokom platou kakvi malo ima oko ijedne crkve.

Zaključak

Na temelju izloženoga možemo najprije zaključiti da je fra Didak Buntić imao veliko povjerenje u stručnost Izidora Kršnjavija koji je bio njegov veliki pozdanik u pitanjima gradnje, i još više ukrašavanja bazilike u čast Marijina

uznesenja na Širokom Brijegu. S druge pak strane Kršnjavi je kao sposoban čovjek ne samo odgovarao likovnim potrebama fra Didaka nego mu je pomagao i financijskim doprinosima.

I drugo, ovdje prikazana i analizirana pisma fra Didaka Isi Kršnjavome nedvojbeno svjedoče i o onodobnom jedinstvu hrvatskoga vjerničkoga naroda. Naime, visoke doprinose za gradnju istoimene bazilike dali su i slavni zagrebački nadbiskupi Juraj Posilović i dr. Ante Bauer, zatim biskupi Švinderman i Krapac, ali i drugi brojni dobročinitelji iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, te iseljene Hrvatske. Štoviše, i sam fra Didak bio je čovjek koji je znao probuditi sveti žar darežljivosti i u širokim slojevima naroda.

Literatura

Nikić, A., *Fra Didak Buntić hrvatski i crkveni velikan*, Mostar, 2004.
Hrvatski leksikon, sv. I.-II., Zagreb, 1996.-1997.

Znanstveno-stručni skup / *The scientific-expert symposium*

Sto godina nove crkve na Širokom Brijegu /

One hundred years of the new church in Široki Brijeg

20. lipnja 1905. - 20. lipnja 2005. / *20 June 1905 - 20 June 2005*

Zbornik radova / *Proceedings*

NAKLADNIK / *PUBLISHED BY*

Franjevački samostan Široki Brijeg

The Franciscan Monastery Široki Brijeg

ZA NAKLADNIKA / *FOR THE PUBLISHER*

fra Branimir Musa

UREDNIŠTVO / *EDITORIAL BOARD*

dr. Ivo Čolak

fra Vendelin Karačić

dr. Antun Karaman

UREDNIK / *EDITOR*

dr. Ivo Čolak

FOTOGRAFIJE / *PHOTOS*

Kruno Hrkać i drugi

LEKTOR / *LANGUAGE EDITOR*

fra Vendelin Karačić

PRIJEVOD NA ENGESKI / *ENGLISH TRANSLATION*

Goran Šamo

Danijela Kožul

Ivana Medić

RAČUNALNA OBRADA I PRIJELOM / *COMPUTER PROCESSING AND LAYOUT*

Damir Zadro

Božo Penavić, prof.

TISAK / *PRINTED BY*

Fram-Ziral, Mostar

NAKLADA / *EDITION*

1500 primjeraka / *1500 copies*

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

726.54(497.6 Široki Brijeg)"1905/2005"(091)

ZNANSTVENO-stručni skup Sto godina nove crkve na Širokom Brijegu (2005)

Sto godina nove crkve na Širokom Brijegu : 1905.-2005. / Znanstveno-stručni skup Sto godina nove crkve na Širokom Brijegu, 20 lipnja 2005 ; [prijevod na engleski, English translation Goran Šamo, Danijela Kožul, Ivana Medić ; fotografije, photos Kruno Hrkać i drugi]. - Široki Brijeg : Franjevački samostan ; Mostar : Građevinski fakultet Sveučilišta, 2006. - 555 str. : ilustr.

Tekst na uporedo hrv. i engl. jeziku. - "... skup, koji je održan ... 20. lipnja 2005. ..." ->
Proslov. - Bibliografija i bilješke uz tekst

ISBN 9958-9170-4-1

COBISS.BH-ID 15229702
